

Het leger: lotelingen, miliciens, vrijwilligers en burgerwacht

Met een gemengd leger van lotelingen, miliciens en vrijwilligers in de oorlog ⁽¹⁾

De militiewet van 3 juni 1870 regelde opnieuw de organisatie van de recrutering van het Belgisch leger. De volgende jaren werd de wet verder aangevuld en gewijzigd. Bij het uitbreken van de Frans-Duitse oorlog in 1870 kon België zijn neutraliteit met een dubbelverdrag garanderen en zo buiten de oorlog blijven.

In 1886-87, bij een opnieuw gespannen internationale toestand, slaagde de koning erin de verdediging met de Maasforten -naast de vestigingen Antwerpen en Dendermonde- te laten uitbouwen. Gans de periode 1870-1913 was gekenmerkt door de strijd voor en tegen de persoonlijke dienstplicht. De Radicalen kwamen op voor de persoonlijke dienstplicht om het lotelingsysteem en de mogelijkheid van afkoop (voor de rijken) af te schaffen. Koning Leopold II was er op uit het leger te versterken door een ruimere rekrutering. Een commissie van onderzoek van de persoonlijke dienstplicht stuitte op taaie politieke weerstand vanwege de conservatieven in de Katholieke partij en bij de Liberalen. Pas in 1909 was de politieke steun voor de persoonlijke dienstplicht zo groot geworden dat de regering een compromisvoorstel -met de steun van de oppositie- kon laten goedkeuren: de beperkte persoonlijke dienstplicht. Eén soldaat per gezin moest in het leger en de legerdienst werd verminderd van 20 tot 15 maanden (voor het voetvolk). Ondertussen dreigde er weer oorlog en zo kon de regering niet alleen een veel hoger oorlogsbudget laten goedkeuren, maar ook de algemene persoonlijke dienstplicht.

De inschrijving

Alle jongens moesten zich in december voor het jaar dat ze negentien werden laten inschrijven in de gemeente waar ze woonden. Ten laatste op 20 november hingen er plakaten uit om hen te verwittigen van de opening van het inschrijvingsregister. In dit register werden hun naam, voornaam en bijnaam, geboortedatum- en plaats en verblijfplaats ingeschreven en die van hun vader en moeder of voogd. Er volgde ook een persoonsbeschrijving: vorm van het aangezicht, voorhoofd, ogen, neus, mond, kin, kleur van haar en wenkbrauwen en mogelijke littekens. Het

beroep werd genoteerd zowel van de ingeschrevene als van de ouders. En tenslotte schreef men de graad van scholing op. Naast de nieuwe lotelingen kwamen de namen van de uitgestelde reservisten. De meeste ingeschrevenen zijn miliciens. De bewaard gebleven militiegegevens vormen een interessante bron voor het familieonderzoek.

De loting

Na de herindeling van de militiekantons in 1870 moesten de jonge mannen van Mazenzele en Opwijk naar Asse gaan loten. Meestal was het eind januari of begin februari.

Wie er zich met een laag nummer ingeloot had, kon zich laten vervangen, gewoonlijk tegen een (forse) financiële of andere materiële wederdienst.

Jan Lindemans (Marktstraat, ° 1888, klasse 1907) trekt, op 8 februari 1908, bij de loting op het gemeentehuis te Asse, nr. 67, zodat hij op 7 mei 1908 voor de Militieraad te Asse moet verschijnen om goedgekeurd te worden voor legerdienst. Dit gebeurt en hij wordt ingelijfd bij het 10e Linieregiment. Er wordt een plaatsvervanger gezocht en gevonden, zodat hij op 3 december 1908 definitief verlof uit het leger krijgt.

Jean Louis Erpels, (° Opwijk 1885, klasse 1904), lootte zich eruit, maar nam de dienst over van iemand anders, tegen betaling. Helaas, het werd zijn vroegtijdige dood want op 18 augustus 1914 sneuvelt hij te Neerlinter.

Jules Callaert, student, de latere Scheutist-missionaris, ° Mazenzele 1887, lootte zich er eveneens in, maar zijn dienst wordt overgenomen door zijn broer Jean (Jan) die zo als soldaat de oorlogsjaren inging.

Het contingent

Het aantal soldaten, dat jaarlijks werd opgeroepen (*het contingent*) was in 1870 op 12.000 gebracht en iets later op 13.000. Pas in 1902 werd het opnieuw verhoogd door een extra werving van vrijwilligers (wet van 21 maart 1902). Het oorlogscontingent wordt opgedreven van 130.000 naar 187.000 man.

Op 18 november 1909 wordt de wet op de beperkte persoonlijke dienstplicht gestemd. Het systeem van rekrutering door loting werd hiermee vervangen door het systeem van één dienstplichtige per gezin. Gelijktijdig werd de legerdienst ingekort tot 15 maanden, althans

Bijvoegsel aan de Gazet van Merchtem van 3 Februari. — N° 14

Uitslag der Militieloting van 1907.

Hoogste nummer 276 — Laagste nummer 53 — Uitgesteld 52.

Assche		Maxenzele		Merchtem		Opwyck	
Amyockx Carolus	276	Callebaut Julianus Ludovicus	86	Annaet Leopold	89	Abbeloos Georgius Ivo	180
Beeckman Petrus Emilius	70	De Maeseneer Egidius Joannes	184	Asselman Frans Joseph	144	Abbeloos Josephus Crespinus	160
Beeckmans Judocus	77	De Mulder Franciscus Judocus	214	Buyts Frans	82	Baekens Désiré Achille	79
Blommaert Arnoldus Ludovicus	108	Esselens Carolus Ludovicus	176	Cassiman Petrus Joseph Achille	164	Bouchez Frans Joseph	111
Blommaert Franciscus	105	Van den Brant Joannes	261	Cooremans Joseph	145	Bragers Petrus Achille	146
Blommaert Henricus	59	Van den Broeck Joannes	92	Cornelis Petrus Jan	158	Buggenhout Joannes Carolus	60
Bouclier Adolphus Ferdinandus	165	Van Huyneghem Frans Xav.	254	De Backer Frans Jan	166	Coudron Alfons Joannes	110
Buyens Josephus	201	Van Limberghen Joannes Franc.	228	De Block Jan Baptiste	257	Cornelis Petrus Joannes Franc.	249
Callebaut Petrus Albertus	132			De Clerck Petrus Alphonsus	215	Costers Joannes Alfons	245
Christiaens Jacobus	151			De Coster Philippe Frans	241	Costers Josephus Ludovicus	114
Clerens Petrus	234			De Cré Louis Alfons	75	Crombé Joannes Ferdinandus	247
Coppens Joannes Theophilus	112			De Haan Maurice Marie Jozef	239	Cuddeman Franciscus Theod. Louis	249
Covens Carolus Ludovicus	155			De Neef Jozef	204	De Brucker Julianus Franciscus	181
De Bauw Henricus Franciscus	267			De Pauw August	76	De Couinck Thomas Benedikt	251
De Boeck Joannes Baptista	230			De Pauw Ferdinand Jan Octavo	178	De Doncker Josephus Marie	232
De Deken Josephus	199			De Pauw Petrus Jan	119	De Geest Henricus	273
De Keyser Joannes Bonatus	63			De Ridder Camiel Alois	197	De Gols Philemon	168
Delmoitié Petrus Emilius	81			De Ridder Frans Jozef Marie	197	De Mol Josephus Theoph.	139
De Metselaer Pieter	99			De Roos Frans Julien	274	De Moor Josephus Franciscus	271
De Metselaer Egidius Leo	115			De Smeit Jules Jan Jozef	95	De Nil Cornelius Augustus	135
De Neef Petrus Alphonsus	153			De Velder Jan Frans	233	De Ridder Alfons	100
De Nil Joannes Emilius	202			De Winde Emile	233	De Ridder Alfons Louis	246
De Ridder Judocus	136			De Winde Jan Baptiste Evariste	152	De Roy Petrus Judocus Arcadius	138
De Troch Joannes Baptista	78			Dierickx Jan Frans	255	De Smeit Joan. Marie Jul. Rob.	149
De Troch Ludovicus Judocus	84			Dubois Frans Henri	150	Dierickx Josephus Alfons	128
De Troy Carolus Ludovicus	221			Geeroms Petrus Ferdinand Leop.	243	Haverals Franciscus Eduard	128
De Wolf Frans	62			Hermans Jan Baptiste	203	Heremans Guillaume Franciscus	134
Ebrard Joannes Gustavus	205			Heyvaert Jaak Frans, Vrijwilliger	157	Heremans Guillaume Franciscus	121
Engels Petrus Josephus	175			Heyvaert Jan Jozef	109	Houthuys Josephus	210
Gillis Eduard	232			Jacobs Egied Jozef	235	Jacobs Alfons Franciscus	262
Herremans Joannes Franciscus	222			Jacobs Jan Louis	173	Kindermans Petrus Joannes	105
Jacobs Petrus Carolus	61			Lambert Louis	167	Luybaert Petrus Joannes	125
Kindermans Augustinus Hubertus	69			Leemans Frans	225	Mathys Camiel Louis	161
Ledegen Adolphus	258			Leemans Louis Leopold	189	Meskens Joannes Franciscus	272
Leemans Emiel	101			Lombart Frans Louis	106	Michiels Joannes Franciscus	186
Leion Joannes Baptista	237			Luppens Frans	266	Michiels Judocus Guillaume	122
Maes Henricus	131			Luybaert Guillaume Adolf	224	Moens Jos. Bened. Camiel	156
Moert Ernestus Emilius Josephus	170			Luybaert Louis Emmanuel	193	Ringoot Ludovicus	127
Mertens Petrus	263			Marievoet Charles Louis	147	Robbrecht Julianus Ludovicus	185
Mestdag Alphonsus	244			Meysman Jan Baptiste	113	Roosemont Gustaf	190
Meysmans Egidius	216			Palstermans Jan Frans	107	Roosemont Ludovicus	55
Nieuulandt Joannes Baptista	72			Robberechts Jan Baptiste	243	September Petrus Joannes	96
Perfenels Judocus Camillus	93			Segers Frederik	200	Sinoy Petrus Eugenius	68
Pelicaen Joannes Franciscus	91			Stuckens Cesar Vital Joz. Eduard	154	Thoen Petrus Josephus	64
Pladet Jules Eduard Leopold	187			Van Aken Egied	226	Van Assche Jan Baptiste	66
Raes Richard Petrus	242			Van Breedam Frans	196	Van Damme Franciscus Jos.	56
Schaukens Cornelius	118			Van Buggenhout Petrus Auguste	195	Van Damme Joannes Baptiste	250
Stylemans Franciscus	129			Van Buggenhout Petrus Frans	94	Van der Stappen Petrus Franc.	247
Van Achter Petrus	192			Van Buggenhout Petrus Jan	265	Van de Velde Joannes Franc.	236
Van Belle Josephus	171			Van Campenhout Louis Alfons	67	Van de Voorde Joannes Antonius	116
Van Craen Emile Marcel	223			Van den Eede Jan Baptiste	53	Van Doorslaer Petrus Franciscus	54
Van den Bossche Julius Josephus	85			Van Extergem Louis	117	Van Lembergen Joannes Bapt.	268
Van de Putte Gust. Maur. Hub.	172			Van Goethem Frans Xav.	189	Van Malderen Alfons	179
Van der Beken Gustavus	182			Van Gucht Charles Louis Joz.	73	Van Mulders Petrus Josephus	169
Van der Borcht Josephus	114			Van Gucht Egied Julien	123	Van Ruyssveldt Franciscus Gust.	269
Van der Slagmolen Egidius Adolphus	191			Van Gucht Jan Baptiste	100	Vereertbrugghen Jos. Joan. Franc.	206
Van der Straeten Joannes Baptista	260			Van Hove Petrus Jan Frans	203	Verhavert Jos. Leopold	104
Van de Voorde Carolus	142			Van Nyverseel Jan Baptiste	88	Vermeir Henricus Josephus	220
Van de Winckel Theophilus Phil.	57			Van Veer Petrus Louis	177	Vermeir Livinus	74
Van Elsen Franciscus Josephus	259			Van Wemmel Daniël Alf. Marie	253	Vernimmen Petrus Joannes	207
Van Houdenhove Emiel Frans	65			Vermeir Marie Jan Baptiste	124	Verspecht Frans Xav.	256
Van Linthout Josephus	71			Vermoosen Jan Baptiste	270	Walraevens Julianus Adolphus	83
Van Molle Julius Petrus Maria	275			Vrydag Frans Jozef	98	Wauters Desiderius Louis	102
Van Mulders Josephus	188					Wauweryns Joannes Franciscus	102
Van Nieuwenborgh Benedictus	194						
Van Nyverseel Petrus Joannes	90						
Verbeiren Josephus	231						
Verbeken Laurentius	163						
Verdoodt Vincentius Franciscus	198						
Wauters Petrus Josephus Gisleus	143						
Cobbeghem				Molhem-Bollebeek			
De Ridder Frans	218	De Mesmaeker Petrus	264				
De Smet Louis	80	De Pauw Maurice	209				
Scheers Pieter	133						
Sterckx Karel	229						
Van der Hasselt Pieter	141						
Hamme							
Geen lotelingen dit jaar							
						Releghem	
						Sogers Petrus Emile	240
						Vereerstraeten Servaas	124

113 was het laatste dienst-
plichtig N^o in 1906.

Hadden er zich voor Mazenzele ingeloot: Callebaut J.L.(86) en Van den Broeck J. (92).
En voor Opwijk: Baeckens D.A. (79), Bouchez F.J. (111), Buggenhout J.C. (60),
Coudron A.J. (110), Luybaert P.J. (105), September P.J. (55), S(p)inoy P.E. (96),
Thoen P.J. (68), Van Assche J.B. (64), Van Damme F.J. (66), Van Damme J.B. (56),
Van Lembergen J.B. (54), Vernimmen P.J.. (74), Wauters D.L. (83) en
Wauweryns J.F. (102).

Kanton Assche — Uitslag der Loting van Zaterdag 6 Februari 1909					
		Uitgestelde 44	Hoogste nummer 287	Laagste nummer 45	
ASSCHE					
Ameryckx Jan Frans	222	Van de Velde Jan Baptist Oscar	447	De Nere Charles Louis	75
Bastaerts Cyriel	155	Van de Voorde Pieter Adolf	70	De Pauw Frans	259
Beeckmans Frans	172	Van Eelsen Nicolaus Jozef	54	De Pauw Victor	80
Biesemans Jan Baptist	162	Van Ginderachter Ben. Jozef Maria	252	De Vehler Jules Jozef Marie	213
Bogaert Jaul Augustus	149	Van Ginderachter Pieter Hendrik	141	Dubuis Jan Frans	243
Coffe Jan Baptist	249	Van Ginderlooren Pieter	96	Fiermans Emile Eugène	131
Coppens Julius Jozef	186	Van Impy Felix Frans	46	Geeroms Petrus Jozef	154
De Baerdema	229	Van Kerkhoven Pieter Judo	151	Gillis Cornelius Marie	156
De Bisschop	406	Van Laethem Adolf	143	Goossens Petrus Frans	90
De Coninck	226	Van Lier Guilielmus	200	Gosselin Maurice Jozef	vrijwilliger
De Jonge Judo	148	Van Linthoudt Pieter Jozef	68	Gosselin Marie Louis Octaaf	257
De Metsler Frans	64	Van Mubers Frans	152	Gosselin Prosper Frans Sophie	192
De Moor Hendrik Adolf	218	Van Nieuwenborgh Karel Lod.	143	Horrebogh Theophilus Cornelius	132
De Mulder Jan	69	Van Nieuwenhuysen Jan Baptist	230	Heyvaert Augustinus	63
De Munck Jaul Theophilus	179	Van Nyversel Frans Leopold	158	Heyvaert Jan Philip	223
De Pauw Frans	178	Van Nyversel Jaul Karel	207	Heyvaert Julien	211
De Pauw Jan Hendrik	272	Van Ransbeeck Leo Lodewijk	237	Jacobs Benoit	58
De Ridder Alfons	165	Van Stichel Pieter Alfons	167	Keymolen Jan Henri	55
De Ridder Guilielmus	164	Van Vaerenbergh Theophilus	177	Lissens Frans Xaveer	85
De Ridder Jozef	49	Verbeeren Frans	174	Lombaert Petrus Jozef	201
De Ridder Victor	127	Verbeeren Geeraard Hendrik	59	Luppens Frans Marie	vrijwilliger
De Smedt Emiel Philippo	280	Verelst Jan Frans	248	Marievoet Augustinus	99
De Smedt Hendrik	125	Verlinden Frans	220	Meskens Jan Frans	92
De Smedt Jan Frans	230	Vermeiren Pieter Jan	232	Palstermaus August Frans	198
De Smedt Ludovicus	251	Vranckaert Emiel Jan	157	Rambauts Frans Adolf	283
De Smet Jan	215	Vrijdag Robrecht	67	Sicaard Jan Bapt. Marie	88
De Troch Jan Baptist	102	Willoox Jozef	151	Stevens Petrus Frans	246
De Troy Benedikt	107			Van Bugzenhout Jozef Theophilus	185
		COBBEGHEM		Van Bugzenhout Leopold Constant	175
Eggels Benedikt Lodewijk	278	De Bouchier Albert	147	Van Jan Braeck Leo	126
Erzeel Guilielmus	231	Van der Steen Emile	140	Van der Slapen Eugène	102
Esselens Jan Baptist	233	Van der Steen Jules	117	Van Extergem Florent	116
Esselens Lodewijk	199			Van Ginderachter Jozef Petrus	71
Fiermans Felix Maria Eugène	133	HAMME		Van Gucht Jules Marie Egidie	208
Goossens Jozef Juliana	82	Lauwerier Jan	86	Van Gucht Louis	160
Gorino Jozef	46	Verbelen Josse Frans	260	Van Gucht Louis Frans	190
Heremans Jan Adolf	244			Van Gucht Petrus Jozef	76
Hussen Jan Frans	219	MAXENZELE		Van Lier Louis Frans	227
Jacobs Jan Baptist	159	Boghmans Adolf Jozef	239	Van Nieuwenhuysen Jan Louis C.	265
Kindermans Philemond Victor	236	De Meersman Judo	136	Van Veer Jan Bapt.	176
Ledent Marcel Henri Vict.	vrijwilliger	De Mulder Frans Philemond	196	Vastenavont Jan Frans	150
Leemans Frans	263	Houineckx Jan Frans	286	Verhasselt Julien Frans	274
Legroux Adolf	124	Houineckx Jan Frans	118	Vermeir Petrus Frans	121
Lelon Francisus	194	Lefever Petrus Frans	59	Vermoezen Frans Jozef	184
Lieveus Georgius	120	Van der Elst Jan Frans	50	Willems Frans	242
Luybaert Lodewijk	238	Van der Velde Leonard	254		
Luybaert Pieter Jan	202	Van der Straeten Frans Louis	48	MOLHEM-BOLLEBEEK	
Meymans Jan Baptist	138	Verdoodt Victor	48	De Pauw Maria Leo Guilielmus	101
Pecters Jan Pieter	45	Verheerstraeten Louis	139	De Vriendt Joannes Baptista	189
Perrault Lodewijk	205			Heyvaert Jan Baptist	180
Plas Jan Baptist	115	MERCHEM		Jacobs Joannes Baptista	84
Pleunckx Frans Adolf	60	Andriessens Frans Gerardus	204	Van Belle Felix Ludovicus	95
Pouliart Lodewijk Maria Emiel	114	Annaert Petrus Frans	53	Van den Eynde Francisus	130
Rogiers Jan Baptist	182	Bamps Victor Alfons Louis Hubert	116	Van Dooren Petrus	279
Roobaert Wenceslaus Adolf	250	Bessem's August Henri	183	Van Loo Victor Egidius	146
Schaekens Frans	61	Biesemans Jan Bapt.	170	Van Malfieren Judoctus Gustavus	271
Slaus Jan Frans	72	Biesemans Jozef Egidie Frans	103	Verdoodt Josephus Ludovicus	107
Tielemans Leopold Guilielmus	206	Bogaerts Petrus Louis	95	Willems Ludovicus Josephus	270
Van Achter Jan Baptist	263	Colpin Jan Frans	224		
Van Achter Jan Baptist	174	De Backer Constant	137	OPWIJCK	
Van den Cruyce Gustaaf	258	De Backer Petrus Guilielmus	282	Abbeloos Jan Emiel	142
Van der Elst Arnold	197	De Bloek Jozef	240	Aerts Frans Alfons	284
Van der Slaghoel Jan Baptist	217	De Braedt Zepherin Clement	153	Aerts Jozef	104
		De Clerck Frans Armand Jozef	159	Bouchez Charles Edgard	93
		De Koninck Charles Leo	140	Bouchez Jan Adolf	277
		De Moor Jan Henri	245	Bragers Jan Charles	237
		De Neef Jan Baptist	181		
				Bynens Jozef Frans	97
				Caudren Charles Louis	74
				Cleemput Jozef Alois	256
				Cromie Jan Baptist	209
				Cromie Jan Leopold	275
				De Cock Henri Benedict	273
				De Doder Jozef Frans	221
				De Moor Petrus Alfons	141
				De Ni Jan Baptist Eugène	123
				De Pieter Herman	54
				De Plecker Ernest Charles	203
				De Plecker Gustaaf Louis	234
				De Ridder Louis Emile	57
				De Smedt Jozef	87
				De Smedt Petrus Frans	281
				De Valk Jan Frans	94
				D'Hondt Charles Louis	134
				Elpers Charles	193
				Esselens Frans Edouard	235
				Gouchez Petrus Jan	100
				Goedzeelschap Frans Xaveer	109
				Hermes Jan Frans	51
				Heyvaert Jacobus Louis	173
				Heyvaert Louis Frans	181
				Jansseghers Frans Xaveer	194
				Lambrechts Gustaaf Frans	vrijwilliger
				Leemans Louis Jozef	212
				Meskens Constant	195
				Meskens Petrus Frans	177
				Meymans Philemond	247
				Robberechts Jozef August	145
				Sablon Jozef	126
				Sanders Petrus Jozef Arnold	112
				Semal Louis Bernard	56
				Uyttersprot Alfons	91
				Van Assche Frans Adolf	214
				Van Damme Felix Louis	124
				Van den Broeck Frans Louis	210
				Van den Meersche Augustinus Jozef	52
				Van de Perre Josse Emiel	129
				Van der Stappen Jozef Frans	62
				Van Heygen Camiel Frans	73
				Van Lemberghen Petrus Jozef	267
				Van Mulders Jan Frans	206
				Van Nuffel Petrus Adolf	128
				Van Rossem Ferdinand August	66
				Van Ruyseveldt Jan Frans	98
				Van Uytvanghe Petrus Jozef	78
				Vereertbrughen Benedict Lucien	264
				Verheyen Désire	252
				Verheyen Jozef Louis	108
				Vermeir Charles Frans	187
				Vermeir Petrus Frans	83
				Vermeiren Petrus Jozef	119
				Willems Jan Jozef	188
				Wauters Jan Frans	241
				RELEGEM	
				De Coster Egied	285
				Kerremans Augustin	79
				Merens Petrus Henri	111
				Michiels Jan Jozef	168
				Segers Petrus Maximiliaan	47
				Vereerstraeten Jan	269
				Verpeut Guilielmus	225

Ook in 1909 lootten de laagste nummers zich erin. Men vindt de meeste van deze namen dan ook terug op de lijst "Oudstrijders", pag 496 e.v.

voor de infanterieën, keurde het Belgisch parlement de legerhervormingen goed waardoor de persoonlijke en verplichte legerdienst werd veralgemeend.

Bij de invoering van deze beperkte persoonlijke dienstplicht vanaf 1910 telde elke lichte al 19.000 man en door de algemene persoonlijke dienstplicht kwam ze uiteindelijk op 33.000 man.

Mazenzele en Opwijk bleven bij het militiekanton Assche, het tweede van het krijgsgedebied Laken in het krijgsgedebied Brussel. Na een verdere herschikking werd het militiekanton Assche uitgebreid met de gemeenten Kobbegem, Hamme en Relegem.

Het grootste gedeelte van het contingent waren miliciens. Voor het militiekanton Assche steeg hun aantal met de bevolkingsgroei van 160 in 1871 tot 210 in 1893 en 246 in 1909. Het aantal jongens van het kanton die in dienst moesten schommelde tussen 39 en 50. In 1909 waren het er vijftig of 20,3%.

Vóór de lichte 1913 moesten ca. 12.000 miliciens in het leger dienen (of ongeveer 16% van de jongens, geboren in 1894).

Op 28 mei 1913 werd de wet op de algemene (persoonlijke) dienstplicht aangenomen. De nieuwe militiewet kaderde in het in de nakende oorlogsreiging. Door de wetten van 1902 en 1909 verhoogde het contingent van 13.300 tot 19.000 dienstplichtigen. Met de nieuwe wet

worden er 33.000 nieuwe miliciens opgeroepen, zodat bijna de helft van de jongens vroeg of laat moest één of meer jaren *troep* moest doen. Zo zou het leger in de toekomst in totaal 340.000 man tellen.

De laatste zondag van mei 1913 werden in Mazenzele en Opwijk plakaten uitgehangen. Gans de maand juni konden de jongens zich laten inschrijven voor de lichte 1914. De gemeenten maakten een lijst op aan de hand van de Burgerlijke Stand om te beletten dat iemand ontsnapte aan de dienstplicht.

Op 1 juli was het de beurt aan de soldaten van de lichte 1913, de laatste lotelingen, om -vergezeld van een ambtenaar van de gemeente- in dienst te gaan. Om 8 uur 's morgens moesten de miliciens van het militiekanton Asse binnengaan in de kazerne van de Grenadiers *Prins Albert* in de Kleine-Carmelietenstraat bij de Kleine Zavel in Brussel.

De militiekantons werden bij K.B. van 9 december 1913 opnieuw ingedeeld: Mazenzele en Opwijk bleven in het kanton Asse (met ook o.a. Liedekerke). Een aantal wetten en K.B.'s verruimden het aantal vrijstellingen, o.a. voor een broeder in dienst en voor een gezin met 5 of meer jongere kinderen. Zo vroeg Alfons Van der Mijnsbrugge, melkerijdirecteur, uit Mazenzele voor zijn enige zoon, de oudste van vijf kinderen, vrijstelling van legerdienst. Blijkbaar zonder positief resultaat, want zoon Vital Robert werd soldaat-wielrijder en sneuvelde te Halen op 12 augustus 1914 - zie pag. 455.

De aanwerving van beroepsvrijwilligers werd opnieuw aangemoedigd. Het leger vroeg in 1913 vrijwilligers, die een vakproef moesten afleggen voor *luchtvaarders* en ambachtslui, o.a. voor *mechaniciens voor motoren tot vliegmaschine*.

Getrouwde miliciens kregen een vergoeding van 0,75 frank per dag en 0,25 frank per kind met een maximum van 1,25 frank per dag. Miliciens die hun legerdienst wilden verlengen voor een- of meermaals vier maand kregen dagelijks 0,50 frank meer, 150 frank na de 36ste maand en 225 frank voor elk bijkomend jaar

overwegende dat de verkorting van de dienstplicht de verplichting oplegt een zeker aantal miliciens trachten aan te werven die er in toestemmen den duur van hunnen werkelijken dienst te verlengen om in eenheden eene bestendige kern van oude soldaten te vormen wier medewerking men inzonderheid zou kunnen inroepen voor de uitvoering van zekere betrekkingen en het bekleeden der reglementaire bedieningen bij de korpsen en afdelingen.

De wet van 28 mei 1913 werd van kracht op 30 augustus 1913, één jaar voor het uitbreken van de *grote oorlog*. Het effect van deze maatregel zou zich echter slechts enkele jaren later, ten volle laten voelen. Bij het uitbreken van de oorlog was het Belgisch leger dus in volle reorganisatie, die slechts in 1926 haar gehele voltooiing zou gekend hebben.

Het uitbreken in 1914 van *de grote oorlog* haalt de gewone militieverrichtingen overhoop. De reserveklassen worden opgeroepen en het Belgische leger gaat zo de oorlog in.

1914: mobilisatie

De klasse 1914 was nog maar pas opgeroepen (en die van 1915 ingeschreven) of de internationale spanning tussen Duitsland en Frankrijk nam zienderogen toe. Het rommelde in de Balkan na de aanslag, op 28 juni 1914 in Sarajevo, op de troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije. Op 25 juli verklaarde Oostenrijk, gesteund door Duitsland, Servië de oorlog.

De eerste, zeer gedeeltelijke mobilisatie in België had pas plaats op 29 juli 1914, daags na de oorlogsverklaring van de Dubbelmonarchie aan Servië. De regering beperkte zich toen nog tot het oproepen van de drie jongste klassen (1910-1912) en liet bij circulaire weten aan haar gezanten, dat deze oproepingen enkel moesten dienen om de landsgrenzen te bezetten. België wilde vooral Duitsland niet voor het hoofd stoten en duidelijk aantonen dat het enkel zijn neutraliteit wenste te verdedigen, zoals het verdrag van 1839 duidelijk voorschreef.

Op 31 juli verstuurde Duitsland zijn ultimatum aan Frankrijk en Rusland en tegen de avond van dezelfde dag besliste de Belgische regering om over te gaan tot de algemene mobilisatie, dus ook de klassen van 1901 tot en met 1909.. Tegelijk lieten de Belgische gezanten, in opdracht van hun regering, weten dat België in het conflict zijn neutraliteit wenste te bewaren. Op 2 augustus nam koning Albert I het bevel over het Belgisch leger, dit op basis van art. 68 van de Grondwet, waarvan echter in 1912 de interpretatie tot moeilijkheden had aanleiding gegeven, maar toen in het voordeel van de koning was beslecht.

Op 2 augustus -de eerste dag van de mobilisatie van het Belgische leger- werden aanwervingen gedaan van vrijwilligers van 16 tot 35 jaar. Door de geringe bezetting van de klassen vóór 1910 (die nog uitgeloofd waren) meldden zich ca. 20.000 vrijwilligers.

De zeven oudste militieklassen -die alle dateerden van het regime van de loting- zouden belast worden met de verdediging van de diverse fortengordels (Luik, Namen en Antwerpen).

Een leger in oorlog

Op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, op 1 augustus 1914, bestond de gemobiliseerde Belgische krijgsmacht uit 15 militieklassen (4 van de persoonlijke dienstplicht en 11 van het oude lotingsysteem). De klassen 1906 tot en met 1913 maakten het (mobiele) veldleger uit. De oudere klassen 1899 tot en met 1905 vormden het garnizoen der versterkte stellingen (Luik, Namen en Antwerpen).

Het mobiele leger bestond dus uit de jongste acht militielichtingen. De klasse 1914 kwam pas vanaf 15 september onder de wapens. Het gehele leger bestond in augustus 1914 uit ca. 200.000 man.

België, dat sedert 1839 door de mogendheden als een neutraal en onzijdig land was erkend, werd door de Duitse invasie op 4 augustus 1914 in het eerste wereldconflict gewikkeld. Zeer spoedig werd het overgrote gedeelte van het Belgisch grondgebied door de vijand bezet. De regering zocht een onderkomen op vreemd grondgebied, terwijl de grote meerderheid van de Wetgevende Kamers in het bezette gebied bleef. Daardoor was een normale werking van het Belgisch parlementair regime onmogelijk geworden. De twee belangrijkste interne problemen, waarmee België bij het uitbreken van de oorlog te kampen had, waren: het Vlaams probleem en ook het sociaal vraagstuk, dat geconcretiseerd was in de strijd voor algemeen enkelvoudig stemrecht. Vooral het eerste probleem heeft, zowel op het front door de zgn. Frontbeweging, als in bezet gebied door het Activisme, tijdens de oorlogsjaren zelf een grote invloed uitgeoefend. Het sociaal probleem, dat voor België, ingevolge de bezetting van het grondgebied, minder moeilijkheden veroorzaakte, is vooral acuut geworden bij het einde van de oorlog en heeft de eerste naoorlogse jaren grondig beïnvloed.

De Belgische publieke opinie, zoals deze door de kranten in 1914 werd vertolkt, heeft echter slechts zeer laattijdig aan een werkelijk oorlogsgevaar geloofd. Zelfs na de aanslag te Sarajevo (28 juni 1914) veranderde deze gemoedsgesteltenis niet. Slechts na het ultimatum, dat de Dubbelmonarchie Hongarije-Oostenrijk op 23 juli 1914 toestuurde aan Servië, werd ernstig met oorlogsgevaar rekening gehouden.

De verdedigingsinfrastructuur en -bewapening waren verouderd en hielden niet stand tegen de zware Duitse artillerie. De infanterie was in reorganisatie en onvoldoende opgeleid en getraind.

Op 5 augustus 1914, de dag na de inval van de Duitse legers in België, richtte koning Albert I zich tot de soldaten met de woorden:

„Soldats! Sans la moindre provocation de notre part, un voisin orgueilleux de sa force a déchiré les traités qui portent sa signature et violé le territoire de nos Pères ...

César a dit de nos ancêtres: De tous les peuples de la Gaule, les Belges sont les plus braves.

Gloire à vous, armée du peuple belge! ...

Soldats! Je pars de Bruxelles pour me mettre à votre tête.

*Fait au Palais de Bruxelles, ce 5 août 1914
ALBERT'.*

Op 10 augustus kondigde de overheid de staat van beleg af in de provincies Brabant, Henegouwen, Oost- en West-Vlaanderen en Antwerpen. De burgerwacht werd ook gemobiliseerd.

Op 20 augustus moest het leger zich terugtrekken op de fortenlinie bij Antwerpen. Met nog 60.000 vestingtroepen en 90.000 man veldleger hield het stand tot eind september en trok zich dan terug in de richting van de Vlaamse kust.

Bij de terugtocht uit Antwerpen moesten ca. 32.000 Belgische soldaten de vlucht nemen naar Nederland. Het grootste deel van het Belgische leger (nog 120.000 man) vatte op 15 oktober 1914 post achter de IJzer om deel uit te maken van een verdedigingslinie van de Geallieerden, van de Noordzee tot de Vogezen.

Op 2 november 1914 installeerden de Duitsers de burgerlijke overheid. Op 21 december hielden -bij Duitse verordening- alle Belgische wetten en verordeningen betreffende de militie op van kracht te zijn. De door de Generaal Gouverneur tot bewaking der gewezen militia-nen en burgerwachten en tot beletten der oproeping voor het leger getroffen of nog te treffen schikkingen vielen niet onder toepassing van deze verordening.

De Duitse bezetters controleerden ook de jonge mannen die zich, langs Holland om, bij de Belgische of geallieerde strijdmachten zouden kunnen aansluiten. Vanaf 12 maart 1915 werden de eerste schouwingen (*Meldeambt*) (2) ingericht.

De gemeenten mochten geen militievergoedingen meer uitkeren en de uitbetaalde voorschotten werden door de staat niet terugbetaald. De families van vele miliciens aan het front waren aangewezen op de *openbare bijstand*. Het *Nationaal hulp- en voedingscomiteit* stond hiervoor in. (3)

In de loop van de oorlog werd het effectief op peil gehouden door het oproepen van de verschillende contingenten en oorlogsvrijwilligers. Vrijwilligers uit het bezette gebied die via Nederland in het nog vrije deel van België werden gesmokkeld, vervoegden de Belgische troepen. Daarnaast werden nog andere gevluchte Belgi-

sche mannen gerekruteerd uit het buitenland en uitgeweken Belgen meldden zich in de consulaten. De vrijwilligers werden na een basis-training van enkele maanden naar het front gestuurd. Soldaten en officieren werden in een complexe organisatie ondergebracht. De infanterie incorporeerde tweederden van het veldleger. Er waren meer Vlamingen bij de infanterie, die bij de andere wapens en diensten waren hoofdzakelijk Franstalig. Een ander effect van de vooroorlogse legerorganisatie was de laaggeschooldheid in het veldleger. Geestelijken en onderwijzers kregen een vrijstelling terwijl -door het vervangingssysteem- de intellectuelen de dienstplicht wisten te ontlopen. Bovendien was sociale promotie enkel mogelijk bij het kunnen schrijven en lezen van het Frans. Zo kon men indien men geletterd was, zich technisch laten scholen achter het front. Ongeschoolden en Vlamingen werden hierdoor bijna verplicht aan het front te blijven.

In de loop van de oorlog deden zich technische ontwikkelingen voor waardoor de artilleriegroepen, die het zwaar geschut bemanden, belangrijker werden. Zoals Luc De Vos het uitdrukt: *...de dimensie van oorlogvoeren was veranderd*. De genie, telegrafie, transport en dergelijke diensten wonnen aan belang. Dit effect mogen we niet overschatten. Het Belgische leger was bij aanvang van de oorlog in verhouding tot het Duitse leger klein en onervaren. De soldaten waren onvoldoende getraind en de officieren hadden geen enkele ervaring met het oorlogvoeren. Vandaar dat het succes des te groter was, toen bij aanvang van de vijandelijkheden, het Belgische leger de Duitse opmars had kunnen vertragen. Hiermee kregen ze veel sympathie van de buurlanden. Onder invloed van de geallieerde troepen, wist het Belgische leger op de kar van de vooruitgang te springen. Er werd in beter materiaal, betere opleidingen en een efficiënte bevelvoering voorzien, waardoor het ook een belangrijke rol kon spelen tijdens het bevrijdende offensief van september en oktober 1918.

Welke jongens uit Mazenzele en Opwijk waren in het oorlogsleger in dienst? Uit de lichteningen 1901-1914 waren er uit Mazenzele en Opwijk ca. 250 jongens gemobiliseerd (op een gezamenlijke bevolking van ca. 7.000). Daarnaast namen nog een twintigtal jongens dienst als vrijwilliger.

Ca. 220 van onze bereikten het IJzerfront en vochten er vier jaar. Tijdens de oorlog stierven er een 30-tal (in Opwijk wonende of gewoond - zie pag. 452 e.v.) en raakten er een vijftigtal gewond.

De oorlog was bijzondere zwaar voor de miliciens aan het front, zowel materieel als moreel. Voor verlof en ontspanning achter het front

was er weinig tijd. Nieuws van thuis was schaars. Bovendien was het commando volledig verfranst. Eén en ander leidde tot (vele pogingen tot) desertie en verweer, o.a. in de Frontbeweging. De Frontbeweging ijverde voor zelfbestuur voor Vlaanderen en voor de gods-vredegedachte. Op 11 juli 1917 publiceerde de beweging een *Open brief aan de koning der Belgen Albert I*. Zij eiste o.m. een Vlaams leger naast een Waals en ook een Vlaams bestuur in Vlaanderen. (4)

Uit deze periode dateren tekeningen, liederen en oorlogsdagboeken van Mazelse en Opwijkse soldaten. Op initiatief van o.a. oorlogsvrijwilliger Paul Lindemans, van Louis Geeurickx, Aloïs De Smedt, Jan Buggenhout en Eugeen Van den Broeck verscheen vanaf 15 oktober 1915 voor de Opwijkse soldaten het frontblaadje *De Stem uit Opwijk*. (5)

Na de Duitse mislukkingen in de tweede Marneslag begon eind september 1918 het algemeen geallieerd (eind)offensief, dat het Belgisch leger opnieuw 3.500 doden en 31.000 gewonden kostte.

De demobilisatie had nog heel wat voeten in de aarde. De oudste klassen (1899 t/m 1902) kwamen eerst aan de beurt, in februari 1919. In april en mei volgden de klassen 1903 t/m 1906 en de vrijwilligers. In augustus-september zwaaiden de klassen 1907 t/m 1913 af en het laatst, op 7 oktober 1919 de klasse 1914. Sommige miliciens waren bijna 10 jaar (1909-1919) onder de wapens geweest. Voor elke volledige maand mobilisatie sedert augustus 1914 kreeg een soldaat 10 frank vergoeding.

In 1919 was er een speciale situatie: 6 militie-klassen, die tijdens de bezetting niet opgeroepen werden, moesten tegelijk in het leger. Deze miliciens werden versneld en zonder veel plichtplegingen opgeroepen *derwijze dat de spoedige lichte van het contingent van 1918 verzekerd worde en dat aldus de spoedige vrijmaking onzer veteranen geschiedde*. Men liet weliswaar veel tijdelijke en definitieve vrijstellingen toe.

Vrijwilligers

Volgens *De verslagen van de parochiepastoors* telde Opwijk telde 20 vrijwilligers (zie pag. 247) en Mazenzele twee: Felix Heyvaert (amper 15 jaar!) en Petrus Dooms (zie pag. 249).

De jongste Opwijkse vrijwilliger was Petrus Joannes De Ridder (Eeksken) - zie hoofdstuk *Soldatenbrieven*, pag. 357-358.

Een aantal van onze vrijwilligers kwam terecht in Hollandse internerskampen, o.a. Jozef Meskens, Petrus Dooms en Frans Dierickx in Harderwijk en Jean Sneppe in Amersfoort.

Onder de vrijwilligers waren er heel wat intellectuelen, zoals Paul Lindemans (zie pag. 41) en zijn broer Leo Lindemans (zie pag. 276 e.v.). Ook Paul d'Hollander (° Lebbeke 1897) die later in Opwijk een notariskantoor uitbouwde en advocaat Robert Stiennon (° Schaarbeek 1894) die in huwde met de Ghislaine De Smedt (dochter van Frans De Smedt (van *Smettes* op d'Hulst).

Ludovicus Juliaan Remi Schotmans (Droeshout), student, vrijwilliger, sneuvelde te Sint-Pieters-Kapelle op 23/24 oktober 1914.

De Opwijkse vrijwilliger Pierre A. Moerenhout kwam zwaar verminkt uit de oorlog.

-
- (1) Voor meer gegevens zie onder meer de artikelenreeks door Jan Meeussen 175 jaar nationale diensplicht in HOM-tijdschrift 1993-4 – 1. *Van 1817 tot 1870* (pag. 7-16), 1994-1 – 2. *Van 1870 tot 1913*, met aanvulling bij deel 1 (pag. 29-38) en 1995-1 – 3. *Van 1914 tot 1994* (pag. 2-11).
  - (2) Zie hierover ook hoofdstuk *September 1914-november 1918: vier jaar bezetting*, pag. 296.
  - (3) Zie hierover ook hoofdstuk *De bevoorrading van de bevolking, de armoede, de hulporganisaties*.
  - (4) Zie hierover ook hoofdstuk *WO I en de Vlaamse Beweging*.
  - (5) Zie hierover ook hoofdstuk *Het Opwijkse front-blaadjes "De stem uit Opwijk"*.
-

Organisatie van het Belgisch leger in augustus 1914 en in 1916 ⁽¹⁾ ⁽²⁾

Op 4 augustus, dag van de Duitse inval, bestond het leger uit ongeveer 188.000 man, vermeerderd met ca. 20.000 vrijwilligers die vanaf 2 augustus waren toegestroomd evenals 18.000 manschappen van de onvolledige lichte 1914, die in september werd opgeroepen. Daarnaast waren er ook nog een 45.000 *burgerwachten*.

Het veldleger omvatte zes legerdivisies (in tegenstelling tot divisies in andere landen, bestaande uit 25.000 tot 30.000 manschappen elk), één cavaleriedivisie (4.500 ruiters) en legerstroepen. Een legerdivisie bestond uit drie of vier brigades, elk met twee infanterieregimenten, een artilleriegroep, een regiment cavalerie, een regiment artillerie, genietroepen en diensten. Opvallend was het grote gebrek aan zware artillerie en aan mitrailleurs (een honderdtal). Het leger beschikte over 37.600 paarden, 2.600 wagens en 1.500 auto's. Ook de militaire luchtvaart was beperkt: een dertigtal toestellen.

Net zoals in Frankrijk dreven de lagere officieren op een groot idealisme, dat bij de oudere generatie officieren wel eens ontbrak. Vooral de jonge artillerie- en genieofficieren mochten rekenen tot de best gevormde in heel Europa.

Naast de *veldtroepen*, werden er dus ook nog veel soldaten ingezet om de talrijke forten (rond Luik, Namen en Antwerpen) te bemannen (Vestingstroepen). Hiervoor gebruikte men de oudere klassen 1899 tot en met 1905. De omkadering liet echter te wensen over door een gebrekkige rekrutering van officieren en onderofficieren en een nijpend tekort aan reserveofficieren. De fortificaties waren het werk van de beroemde militaire ingenieur Henri-Alexis Brialmont. Antwerpen zou dienen als nationaal bolwerk en toevluchtsoord (*reduit national*).

De oproeping onder de wapens van talrijke Belgen die in het buitenland verbleven, de toevloed van vrijwilligers (o.a. uit Nederland via Engeland) en de opheffing van de Vestingstroepen liet in 1916 toe een reorganisatie van het veldleger te realiseren. Er bleven 6 legerdivisies, aangevuld met 2 Cavaleriedivisies, hulpstroepen (Genie en Etappetroepen) en troepen buiten de divisies (één brigade zware artillerie, 13e regiment Artillerie, Administratieve groep der legerstroepen, Spoorwegbataljon, Militair vliegwezen, Compagnie luchtschippers, Bataljon pontonniers, Zoeklichtencompagnie, Compagnie telegrafisten, Bruggentrein en Dienst Draadloze Telefonie).

-
- (1) Zie onder meer Luc De Vos *De Eerste Wereldoorlog*, Davidsfonds-Leuven, 1996, pag. 21.
  - (2) Een organisatieschets van het Belgisch leger in 1914 en in 1916 (na de reorganisatie) vindt men in elk deel van de boekenreeks *Guldenboek der Vuurkaart*, Uitgeverijfirma J. Rozez N.V., Brussel.
-

Burgerwacht ⁽¹⁾

In België werd door de Brusselse burgerij tijdens de Belgische Revolutie een burgerwacht opgericht (26 aug. 1830).

Zij werd gewettigd door de Grondwet van 1831, maar bij de grondwetsherziening van 1921 opgeheven.

Op 26 oktober installeert 't Voorlopig Bewind burgerwachten in alle gemeenten van het rijk. Deze bepaling wordt later gemilderd tot gemeenten met meer dan 10.000 inwoners en na de troebelen in Frankrijk van 1848 opnieuw tot alle gemeenten met meer dan 3.000 inwoners opgetrokken.

De burgerwacht had als taak de wetten te doen naleven, de orde en de openbare rust te handhaven of te herstellen, het leger bij binnenlandse aangelegenheden bij te staan en de onafhankelijkheid van België en de integriteit van zijn grondgebied te (helpen) verzekeren.

In 1897 wordt de wet op de burgerwacht een laatste keer hervormd. Burgerwachten zouden voortaan opnieuw actief zijn in gemeenten met meer dan tienduizend inwoners, en in gemeenten met forten of versterkingen. De intentie om burgerwachten ook tegen de vijand in te zetten blijft in de wet ingeschreven, maar zou niet meer worden toegepast. Deze wet omschrijft de twee groepen waaruit burgerwachten bestaan. De eerste groep bestaat uit jongeren van 21 tot 31 jaar. Ze kunnen in oorlogstijd gemobiliseerd worden, en staan in vredes- en oorlogstijd permanent ter beschikking van de openbare macht. Mannen van 32 tot 40 jaar vormen een politiekorps.

Op 31 maart 1908 telt de burgerwacht 46.486 manschappen. Enkel in 1910 zijn er iets meer (47.307).

In veel van onze plattelandsdorpen bestond de burgerwacht nog slechts op papier. Er wordt veelal wel een lijst opgesteld van *Niet-werkdadige burgerwacht*.

De burgerwacht sterft een schandelijke dood. Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 zorgt de burgerwacht voor de ordehandhaving, maar de regering mobiliseert haar niet. Grote groepen burgerwachters worden informeel bij het leger ingelijfd, waar een *Compagnie Clooten* (naar de bevelhebber!), geheel bestaande uit leden van de burgerwacht, deelneemt aan de campagne in Vlaanderen.

De minister van Oorlog ontslaat de burgerwacht op 13 oktober 1914 van elke militaire verplichting. Zo worden duizenden vrijwilligers, die (dapper) hebben meegevochten, letterlijk in de steek gelaten, terwijl het geregelde leger verder op weg gaat naar de IJzer. Wapens en materieel worden opgeslagen in het station van Brugge, waar ze na enige uren in beslag worden genomen door dankbare Duitsers.

De burgerwacht wordt niet betrokken bij de plechtigheden en festiviteiten aan het einde van de oorlog.

Kort na de oorlog wordt de burgerwacht ontbonden. Ze bestond toen enkel nog op papier. Het leger en de democratie behaalden een definitieve overwinning op een instelling die dicht bij het volk stond, maar niet geheel dat volk vertegenwoordigde.

In zijn oorlogsdagboek 1914-1918 (pag. 44 e.v.) heeft Louis Lindemans het herhaaldelijk over de tussenkomsten van de (stedelijke) Burgerwacht (*garde civique*) in de eerste oor-

logsmaanden. Over 't algemeen hangt de auteur niet zo'n fraai beeld op van de resultaten van hun tussenkomsten tegen de Duitsers!

In zijn publicatie *1914-1918. Lebbeke onder het Duitse Scrikbewind. Mijn Dagboek geschreven tijdens den oorlog. Plundering – brand – moorderijen – geweldaden gepleegd door de Duitschers te Lebbeke van 1914 tot 1918* weidde Armand Du Bois, toenmalig burgemeester van Lebbeke, een bijdrage over de onmacht en het gebrekkig optreden van de *Garde civiek* in zijn gemeente en omstreken. Hij schrijft onder meer:

Maar welk noodlot vervolgt hen toch. 'Nauwelijks zeven uren 's morgens een nieuw alarm klinkt door de straten, en wij beleven eene tweede vertooning van hetgeen wij den dag te voren hadden gezien. Was de verwarring groot bij hun eerste vertrek, 't was nu toch nog veel erger. Een uur na hun verdwijnen was het in mijn gemeentehuis eene opstapeling van geweren hoofddeksels, mantels, enz. door deze dapperen, in hunne haast verhoren of weggevoeren.

Denzelfden dag, deed ik een voerman, eene gansche karrevracht uitrustingen van allen aard, naar het militair depot van Dendermonde, overbrengen.

Het verblijf van deze "helden" zal voor immer onuitwischaar in 't geheugen onzer bevolking blijven. Mochte het aangehaalde bijdragen om vroeg of laat deze instelling voor altijd af te schaffen. Een grappenmaker, zinspelend op het eigenaardig aftrekken der beroemde Burgerwacht zegde: «Zij hebben een splinternieuw vaandel gekregen; groen veld met eenen haas in 't midden». Ik heb de lol nog al bitsig gevonden, maar kon ze toch niet afkeuren.

---

(1) Over de Burgerwacht: zie onder meer *De Burgerwacht in België en in Merchtem in de nasleep van de Belgische Omwenteling van 1830*, Heempraatje door Raf Asselman, maart 1999, Heemkring Soetendaelle Merchtem, 1999.

Staatsblad 7 augustus 1914.

Aan het leger en aan de Natie.

Soldaten,

Zonder de minste uitdaging van onzentwege heeft een gebuur, hoogmoedig door zijn kracht, de verdragen verscheurd, welke zijn handtekening dragen en schendt hij het grondgebied onze vaderen.

Omdat wij eigenwaarde betracht hebben, omdat wij geweigerd hebben eerbreuk te plegen, valt hij ons aan. Doch gans de wereld bewondert onze trouwe houding: dat de eerbied en de achting van alle volkeren U in deze plechtige ogenblikken sterken!

Wanneer zij hare onafhankelijkheid bedreigd zag, heeft de natie getrild en hare kinderen zijn als één stormend naar de grenzen gekt.

Dappere soldaten ener heilige zaak, in uw taaie heldhaftigheid betrouw ik er in. Uw medeburgers zijn fier op U. Gij zult zegepralen want gij zijt de kracht ten dienste van het recht.

Cesar heeft uwe voorvaderen gezegd: "Onder alle volkeren van Gallië zijn de Belgen de dapperste".

Roem aan U, leger van het Belgische volk. Vóór de vijand, herinner u dat gij strijdt voor de vrijheid en voor uw bedreigde haardsteden.

Herinnert u, Vlamingen, de slag der Gulden Sporen en gij Luikse Walen dat op dit ogenblik de eer der 600 Franchimontenaars u te beurt valt.

Soldaten,

Ik vertrek uit Brussel om mij aan uw hoofd te stellen.

Gedaan ten Paleize van Brussel op heden 5 augustus 1914.

Albert.

De Belgen en de Vlamingen aan het front ⁽¹⁾

Hoewel België sinds 1830 neutraal was, beschikte het over een relatief sterk leger qua aantal, maar niet qua slagkracht. Het Frans was de bevels- en administratietaal en reeds in de loop van de 19e eeuw leverde dit problemen op. De opleiding aan de Koninklijke Militaire School was enkel in het Frans te volgen. Alle kaderleden waren Franstalig terwijl veel

Vlaamse soldaten analfabeten waren. Er werden initiatieven ter verbetering van het taalprobleem genomen, maar het bleef duren tot 1913 voor er een eerste taalwet voor het leger kwam. In de verschillende militaire opleidingsniveaus werd het Nederlands naast het Frans geplaatst en vanaf 1914 moesten alle documenten en mededelingen aan de soldaten in de twee talen opgesteld worden. De wet werd echter slecht nageleefd en tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de uitvoering ervan opgeschort. Tot 1915 was het leger samengesteld uit 59% Vlamingen hoewel de Vlaamse bevolking 57% van de Belgische bevolking uitmaakte. Dit nog kleine onevenwicht nam in de loop van de oorlog toe. Alle mededelingen en opschriften bleven in het Frans en er waren geen afzonderlijke taalklassen aan bij de opleiding. Vlaamse soldaten werden vernederd door de officieren die zich weigerden aan te passen aan de taalwet. De koning weigerde eveneens heel de oorlogsperiode ook maar op één Vlaamse eis in te gaan. In die context ontwikkelde zich de Frontbeweging - zie hoofdstuk *WO I en de Vlaamse Beweging*.

Morele en materiële leven aan het front

Het verloop van de oorlog bracht een veranderende situatie aan het front met zich mee. De eerste oorlogsmaanden kon men moeilijk van een frontleven spreken. De grens met de vijand verschoof voortdurend. In de maand augustus van 1914 werden de Belgische troepen van Luik tot Antwerpen teruggedwongen. De eerste maanden was het zich behelpen. Het leger beschikte over onvoldoende motorvoertuigen, waardoor de grote terugtocht te voet gebeurde. Bovendien was er onvoldoende kleding, schoenen of linnen voor de manschappen. Schoenen raakten versleten, de zomeruniformen waren te licht en er was geen vervanging mogelijk. Veldkeukens bestonden er nog niet. Men schuilde in huizen, kerken, scholen en kazernes.

Tegen de herfst was het onbezette België beperkt tot de Westhoek en bleef het front min of meer ongewijzigd. Daar kwam een eigen frontleven, een frontcultuur die gedurende de oorlog evolueerde. De situatie veranderde volledig. De aanwezige infrastructuur en het klimaat zorgden er mee voor dat een eigen specifiek leven diende geleid met alle ongemakken van dien. Aanvankelijk schuilde men ook hier in hoeven, kerken en achter alles wat maar schutting bood. Door de aanhoudende beschietingen raakte alles met de grond gelijk en zocht men naar een andere oplossing. Er werd een stellingenoorlog gevoerd, waarbij loopgraven werden gegraven. De zware, zompige pol-

dergronden maakten dit een hels karwei, waarbij aanvankelijk de eenheden dagelijks werden afgelost. Na de inundatie van het IJzergebied, vanaf eind oktober 1914, kwam men tot het inzicht dat ingraven in de grond in deze streek onmogelijk was. Om het water te draineren en laag te houden moesten loopgraven boven de grond geconstrueerd worden aan de hand van borstweringen en dergelijke. Om het werk vlotter te laten verlopen en omdat het risico van dood of verwonding daalde, werd de eersteliniedienst verlengd.

Het front was verdeeld in 6 sectoren: sector 1 Nieuwpoort, sector 2 Ramskapelle-Pervijze, sector 3 Diksmuide, sector 4 Merkem, Sector 5 Steenstraate-Het Sas en sector 6 Boezinge-Brielen.

Vanaf het voorjaar van 1915 waren de loopgraven al degelijk uitgebouwd met eerste, tweede en derde linies die onderling met elkaar verbonden waren. Er waren medische hulpposten en kleine schuilplaatsen voorzien. Men verbleef achtereenvolgens vier dagen in eerste linie, daarna vier dagen in tweede of derde linie op piket, waarna men voor evenveel dagen op rust ging. In eerste linie werd overdag de oorlog gevoerd of – wanneer er geen aanvallen waren – wacht gehouden. 's Nachts heerste er in de *tranchées* een drukte. Troepen werden afgelost, patrouilles en verkenners uitgestuurd, munitie en materiaal geleverd, loopgraven onderhouden en weringen hersteld. In de tweede en derde linie werd gelijkaardig werk verricht. Daar zaten de reserve-eenheden. Ze vulden wagentjes vol met materiaal die 's nachts via aangelegde spoorlijnen naar de voorste linies werden aangevoerd. Bovendien vulden ze eindeloos *vaderlanderkes*, die als bouwstenen voor de loopgraven werden gebruikt. Wanneer een soldaat op rust vertrok, stond hem een kilometerlange mars naar het kantonnement te wachten. Daar werd hij niet ongemoeid gelaten. Ellenlange marsen en onophoudelijke graafwerken hielden hem wakker. Tussendoor mocht hij zich te goed doen aan slapen, eten, herbergbezoek, lezen en schrijven, tot hij weer naar de eerste lijn vertrok. Om de drie weken veranderde de eenheid van sector, in principe toch.

Vanaf 1916 werd het leven "verbeterd". In de loop van 1916 waren de verdedigingswerken zover gevorderd dat de bezetting van de eerste linie tot het minimum beperkt kon worden en de mannen zo min mogelijk aan het vuur werden blootgesteld. Daardoor werden meer mannen achteraan tewerk gesteld en kon zelfs op termijn grotere rustperiodes worden toegeestaan, verder weg van het front.

Frontsoldaat Frans Van der Elst "Stoppel" (Mazenzele) droeg deze portemonnaie meer dan vier jaar op zak.

1. Klachten

De soldaat had –eenmaal aan het IJzerfront- meerdere kwalen waartegen hij moest vechten. Er was de routine van het werk, de verveling nadat de vijandelijke aanvallen werden teruggeschroefd en het klimaat dat hem het leven zuur maakte. Het front bracht heel wat miserie met zich mee. Het Belgische leger bleek niet opgewassen tegen een oorlog van lange duur. Het leven aan het front was hard. Het ging niet alleen om de strijd tegen die ene Duitse vijand. Er waren in de loopgraven meerdere vijanden: honger en dorst, onhygiënische omstandigheden, kou en nattigheid. Door het samenspel van deze factoren volgde de morele inzinking van veel soldaten.

In de loopgraven was er geen sprake van hygiëne. De omstandigheden lieten het niet toe. Aan het front verschool men zich achter alles wat boven de grond uitstak. Vanaf 1915 groef het leger zich in de grond in. De vette klei maakte dit een hels karwei. Dijken konden de druk van het inundatiewater niet aan, en vaak traden er breuken op. Het water sijpelde de loopgraven in. Bovendien waren de winters meestal zeer nat en regende het aanhoudend. Het water kon niet door de klei wegsijpelen en zorgde voor een modderpoel. Soldaten stonden dagenlang met doorweekte kleding tot aan de knieën in de modder.

Tijdens een moment van rust aan het front, zocht de soldaat één of andere schuilplaats op. Die waren vaak in de wanden van de loopgraven gegraven. Het waren kleine ruimtes, verstevigd door afval en van stro voorzien. De mannen sliepen heel dicht opeen om zich warm te houden. Dijkbreuken en regen zorgden ervoor dat ook die plaatsen niet droog konden gehouden worden. Het stro dat maandenlang

Soldaat Jozef Fisack
("Teppen Carlo", Paddebroeken)

niet werd ververst trok ongedierte aan. De plaatsing van een houten vloer zorgde ervoor dat het water onder de grond kon doorsijpelen maar die ruimte diende al gauw als stort van de soldaten. Hoewel door de legeroverheid werd opgelegd afval te storten achter de eerste linie, stapelde het afval in de *tranchées* zich op. Er werden lege conservenblikken, brood en andere etenswaren gedumpt. Dit afval trok de aandacht van heel wat ratten.

Ook het inundatiewater was verpest en vormde een broeihaard van bacteriën en ziektekiemen. Lijken en karkassen van dieren dreven in het water en spoelden aan tegen de borstweringen. In de zomer zorgde de hitte en de ontbinding voor een immense stank en trok het massaal ongedierte aan. De geschetste onhygiënische omstandigheden leiden tot het aantrekken van heel wat ongedierte: ratten, luizen, muggen en vliegen. Een eerste plaag was die van de ratten. De ratten bevonden zich overal, zowel in de loopgraven als in het kantonnement. Ze deden zich tegoed aan het afval en de voedselvoorraden. Het probleem was zo erg dat er zelfs beloningen werden gegeven per gedode rat. Luizen waren nog grotere boosdoeners. De

beestjes waren klein, en kropen in de kleren en het haar.

Na de loopgravendienst genoten de soldaten wat rust. Daarvoor moesten ze kilometers achter het front een kamp opzoeken. Dit 'kamp' was vaak ondergebracht in een boerderij of een kerk. Het verblijf beperkte zich tot een onverwarmde ruimte gevuld met stro. De mannen legden zich met kleren aan te slapen. Telkens een nieuwe troep te rusten kwam, sliepen ze op hetzelfde onververste stro. Na verloop van tijd was het vuil en een paradijs voor ongedierte.

De eerste oorlogsmaanden was er geen tijd geweest wasserijen en publieke badinstellingen op te richten. Men waste zich, tegen betaling bij de burgerbevolking. Vanaf 1915 werden er nabij het front douches opgericht. De soldaten mochten zich gaan wassen terwijl hun kleren werden gewassen, ontsmet en hersteld in bijhorende stoominstallaties. Vanaf de lente van 1915 werden er meer brancardiers aangevoerd en medische hulpposten ingericht die mee instonden voor de verzorging van de soldaten. Veldhospitelen en dispensaria vonden een weg dicht bij het front. Belangrijk was L'Océan in De Panne. Het werd opgericht onder patronage van koningin Elisabeth en was uitgerust met ruime zalen om de gewonden te laten revalideren.

Aanvankelijk werden soldaten zelden een etmaal op dezelfde plaats gehouden. Deze voortdurende mobiliteit zorgde voor problemen bij de voedselbevoorrading die heel onregelmatig verliep. Aanvankelijk bestonden er nog geen veldkeukens. Ze waren aangewezen op de noodrantsoenen van het leger en vulden die aan met hetgeen ze van de burgerbevolking kregen, kochten of stalen. Begin 1915 werden de diensten van de veldkeukens uitgebouwd. Het gebeurde soms dat de veldkeuken aankwam, wanneer de soldaten net van sector waren verhuisd. Zo kregen de soldaten een dag lang niets te eten. Daardoor was men aangewezen te gaan schooien bij niet vrijgevige boeren. Wie het zich kon veroorloven, kocht iets met zijn lage soldij. De zeldzame winkeltjes achter het front profiteerden hiervan en vroegen woekerprijzen. Het was tenslotte crisis voor iedereen. De veldkeuken moest zich ook behelpen met de middelen die het had. In het begin werd het eten klaargemaakt in grote voederketels. Ook hier kon men niet hygiënisch werken en het eten was bijgevolg niet erg gezond, wansmakelijk en zorgde voor maag- en darmziektes. Er werd gezocht naar een efficiëntere verdeling, maar de kwaliteit van het eten liet nog altijd te wensen over. Overal was er water, maar het was besmet. Wie niet aan

de drang kon weerstaan en het water dronk, liep een groot risico op tyfus.

Bij aanvang van de oorlog waren de Belgen nog te herkennen aan hun blauwe uniformen. Ze waren niet uitgerust met winterkleding, speciale laarzen of zelfs efficiënte hoofddeksels. Dit zorgde ervoor dat velen erg verzwakt uit de eerste oorlogswinter kwamen. Ze leden aan chronische griep, longontsteking, reuma, bevroren ledematen of huidaandoeningen door een strenge en natte winter. Wanneer men ziek was, kreeg men normaal een vrijstelling, maar door de omvang van deze oorlog verkreeg men dit niet meer zo gemakkelijk. Bepaalde aandoeningen gaven niet langer automatisch de mogelijkheid van het front weg te gaan. In het voorjaar van 1915 werden er aanpassingen doorgevoerd. Er werd voor warme hoofddeksels, rubberlaarzen, regenkleedij en nieuwe tentzeilen gezorgd. De verdeling liep echter niet van een leien dakje en heel wat piotten bleven letterlijk en figuurlijk in de kou staan. Later dat jaar werd het kakiuniform ingevoerd. En tegen december 1915 werden zelfs eigen Belgische helmen verspreid.

Dit samenspel van omstandigheden werkte heel negatief op de soldaat. Hij werd depressief: *L'ennemi commun, c'est le cafard!* In de loopgraven stond hij uren in de nattigheid en in het vuil. Vanaf 1915 was de activiteit aan het front ook al danig teruggelopen zodat hij zich vaak verveelde. Bij de aflossing van de wacht mocht hij op stinkend stro rusten. Na zijn taak aan het front moest hij kilometers stappen alvorens tot het 'kamp' te komen, waar hij zich niet eens deftig kon wassen of laten drogen. Droog brood en slappe koffie stilden de honger maar matig. Slechts één maal in maanden kon hij zich deftig wassen en zijn kleren laten ontsmetten en herstellen. En wanneer hij dacht zich te kunnen ontspannen, werd hij verplicht tot onderhoudsmarsen en -oefeningen. Toen ook nog bleek dat de oorlog niet spoedig tot een einde zou komen, werd het hem te veel. Die negatieve invloeden wogen het zwaarst rond het eindejaar. Kerstmis, het familiefeest bij uitstek, werd verstoord door de koude en de lange afstanden tot de familie. Dit gecombineerd met het uitblijven van contact met de familie werd ondraaglijk. In binnen- en buitenland werden initiatieven uitgedokterd om kerstgeschenken naar het front te sturen. Uit deze eerste acties tijdens de winter van 1914 zouden een aantal werken ontstaan die tijdens de rest van de oorlog verder werden uitgebouwd.

2. Eigen initiatieven

De soldaten hadden nood aan ontspanning en verstrooiing. De mate waarin ze hun gedachten

Groepsfoto van Mazelse en Droeshoutse frontsoldaten in 1914 aan de IJzer:

1e rij, v.l.n.r.: Victor Verdoodt,? ("Beitokes Jef"), Frans Van der Elst ("Stoppel", Mazenzele)

2e rij, v.l.n.r.: Jozef Fisack ("Teppen Carlo"), Jozef Verdoodt (Jef van Biekens), Corneille Louis Costers (Mazenzele, gesneuveld 30-10-1914),

2e rij, v.l.n.r.: Jan De Nil (Mazenzele), Jean François De Troch (Waaienberg), Rik Van der Borcht (?).

van de oorlog konden brengen was afhankelijk van de plaats aan het front en het seizoen. Vooral in de rustiger sectoren konden de soldaten zich al eens iets meer permitteren dan elders. Het was natuurlijk moeilijk om echte comités of organisaties uit de grond te stampen en het bleef dan ook beperkt tot occasionele en individuele ontspanning.

De meest eenvoudige ontspanning was het cafébezoek achter het front. Deze vorm van ontspanning werd echter strikt gecontroleerd door beperkte openingsuren en gendarmes die een oogje in het zeil hielden. Zo lang er geld in de kassa kwam, schonken herbergiers bier. In enkele gevallen kon er zelfs een danspasje genomen worden met enkele van de achtergebleven jonge dames. Ook in de kantonnemen-

Judocus De Meersman (Vossestraat), gekwetst aan de IJzer, huwt in Engeland een verpleegster "Mildred" en blijft daar wonen in Gloucester als mijnwerker, † 20-01-1962).

Hij staat hier op de foto in Engeland met Jean Kindermans ("Van Stichel").

ten verzamelde men zich rond drank en muziek. De mondharmonica en de trekszak hebben vaak de verveling gedood. Creatieve soldaten konden hun vrije tijd vullen met het aanleggen van tuintjes met struikjes en sierheesters en zelfs af en toe groenten. Dit gebeurde niet alleen in de kantonnementen, maar soms zelfs dicht bij de loopgraven. Anderen hielden zich bezig met het aanvullen van hun rantsoen en gingen op jacht of visvangst in het niemandsland. Dit gebied was ook een goudmijn voor souvenirjagers. Zij zochten naar allerlei metalen voorwerpen zoals munten. De stukjes metaal smolten ze aan elkaar en maakten er kunstwerkjes en sierstukjes van. Ook hulzen van ontplofte en niet-ontplofte projectielen werden met een metalen pin bewerkt. Er was ook tijd en ruimte voor sport. Dit werd gezien als een extra training van de manschappen naast de gewone marcheertochten. Er werden

zelfs heuse wedstrijden georganiseerd. In de zomer kon men beschikken over een voetbal en in De Panne werden korte zwembeurten georganiseerd. Dit laatste werd ook gezien als vorm van lichaamsverzorging.

In de winter was de keuze aan ontspanning minder uitgebreid. Men organiseerde zoveel mogelijk binnenshuis. Zo werden er amusementsavonden en feestjes georganiseerd in de kerstperiode. Muzikanten, zangers en schrijvers bundelden hun talenten in de revue. Er werden podia in elkaar getimmerd. De pastoors stelden parochiezalen of schooltjes ter beschikking. De dagelijkse verstrooiing verging echter in het roken, luizen- of rattenvangen en het kaartspel. In de loopgraven werd er vooral gelezen en whist gespeeld.

De situatie voor officieren en onderofficieren bood betreffende de ontspanning een voordeel. Officieren bevonden zich barakken die meer comfort boden. Sommigen zagen weinig het eigenlijke front. Een groter soldij bezorgde hun de mogelijkheid meer vertier te kunnen kopen. Onderofficieren kregen ook heel vaak de mogelijkheid zich achter het front in de diverse opleidingscentra verder te bekwamen. De alfabetisering onder de hogere militairen zorgde ervoor dat zij makkelijker contacten konden leggen door het schrijven van brieven en zich te ontpannen in de verschillende leeszalen. Dit weerhield er hen echter niet van om ook aan het herbergbezoek en de revues deel te nemen. In de eerste plaats namen enkel soldaten dus zelf initiatief om de tijd te doden of hun miserie wat te vergeten, maar dat was niet voldoende. Men kon niet altijd kaarten en in de eerste lijn kon men niet voetballen. Er was dus meer nodig.

3. Hulp van buitenaf

De frontsoldaat voelde zich eenzaam en verdrietig. Hij had nood aan troost en morele steun. De oorlog leek hem hoe langer, hoe zinlozer. Zijn kleding liet het afweten. Zijn maag raakte maar niet gevuld en van zijn familie hoorde hij niets. Dit isolement diende doorbroken.

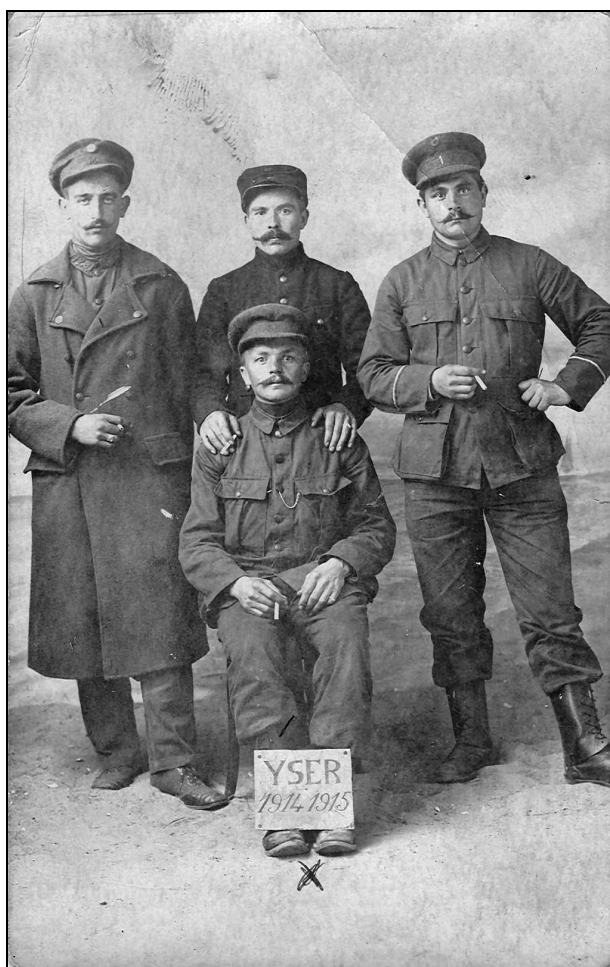
Reeds vanaf 1914 werden er vanuit het buitenland tientallen comités opgericht: voor gevluchte Belgen, voor wezenkinderen, soldaten aan het front, krijgsgevangenen en zo meer. Die comités zorgden voor zowel geldelijke als materiële bijstand. In de context van dit onderzoek worden die organisaties vermeld, die de morele toestand van de Belgische soldaat moesten helpen opkrikken. De morele toestand van de militair zakte het diepst, die momenten waarop hij niets te doen had. In een periode van rust of verveling aan het front, dacht hij aan zijn familie en vrienden. De staven deden

iets tegen die verveling: de soldaten werden voortdurend aan het werk gezet, ze moesten nodeloze marsen maken en graafwerken uitvoeren. Dit leidde tot uitputting onder de manschappen, wat niet bevorderlijk was voor de inzetbaarheid.

Voor de geletterden aan het front werden spoedig lees- en schrijfsalen ingericht met bijhorende bibliotheken op instigatie van *De Belgische Standaard*. Analfabeten konden daar eventueel leren lezen en schrijven dankzij de Belgische School voor Leergangen per Briefwisseling. Deze school voorzag via de post in cursussen voor het aanleren van een levende taal als het Frans, het Vlaams en het Engels. In de leesalen werden er boeken en officiële kranten ter beschikking gesteld. Bovendien werd er papier en schrijfgerei aangeboden aan hen die een brief wilden schrijven naar familie of vrienden in Nederland, Frankrijk of Groot-Brittannië. Er werden heel wat organisaties opgericht die

Korporaal-brancardier Robert Van Ingelgem - Broeder Augustijn-Robert (Mazenzele).
Hij stichtte het frontblad "Onder de vlag".

Jean François Van der Elst
"Stoppel" (Mazenzele) met het plaatje
"Yser 1914-1915".
Links Raymond De Koster (Opwijk).

hielpen aan de opbouw van deze leesalen. We denken daarbij aan het *Livre du Soldat Belge - Het Boek van den Belgischen Soldaat* te Londen als onderdeel van de *British Gifts for Belgian Soldiers*. Dit initiatief zond maandelijks boeken naar het front. In juli 1915 kwam de Commissie ter verzending van Vlaamse boeken in Den Haag tot stand, die geleid werd door de Vlaamse politicus Frans van Cauwelaert. Daarnaast werden door allerlei organisaties zoals *The Belgian Soldiers' Fund*, *Secrétariat de l'Aide aux Soldats Belges*, *L'Oeuvre des Centres de Récréation au Front belge* en nog andere in allerlei noden voorzien. Het ging van het sturen van kleding, tabak, snoepgoed, papier, schrijfgerei, kranten tot mondharmonica en voetballen. Het *Bureau de Correspondance* te Folkestone zorgde als belangrijkste draaischijf voor de ontvangst en het doorsturen van pakjes en brieven. Een onderdeel van dit bureau zorgde bovendien voor de contacten tussen de soldaat en zijn gevluchte vrienden en familieleden en was dan ook één van de belangrijkste verlichters van de morele pijn. Het was deze organi-

satie die als één van de belangrijkste voorzieners van oorlogsmeters diende.

Het is duidelijk dat de soldaat het heel zwaar had aan het front, maar eveneens blijkt dat veel middelen werden aangereikt om het leven draaglijker te maken, zoals de frontblaadjes (zie hoofdstuk *Het Opwijkse frontblaadje "De Stem uit Opwijk"*, pag. 386 e.v.), de verschillende Britse en Nederlandse organisaties ten bate van Belgische soldaten en de verschillende organisaties van oorlogsmeters (zie pag. 350-351).

Militair verloop

Economische, politieke en ideologische factoren zorgden ervoor dat Europa aan het begin van de twintigste eeuw op het scherp van de snee leefde. Eind juni 1914 ging de bal aan het rollen toen de Oostenrijkse troonopvolger Franz-Ferdinand en diens vrouw te Sarajevo werden vermoord. Als gevolg van een alliantiesysteem kwam het Duitse Rijk tussenbeide. Het land dat

zich al langer gevangen voelde in een te kleine kooi, zocht een aanleiding om uit te breiden en kreeg die nu. De Duitsers, die de Oostenrijkers steunden, verklaarden Rusland -bondgenoot van Servië- de oorlog. Uit vrees voor Franse steun aan Rusland wilden ze een tweede front in het westen vormen. De bestemming was Parijs en daarvoor werd het *Schlieffen-Moltkeplan* opgesteld, dat de Duitse legers - na een doortocht door België - naar Parijs wilde laten oprukken. België, verankerd op het Europese continent, kon zich hieraan niet onttrekken. Wanneer de Duitse keizer Frankrijk wilde aanvallen vroeg het België doorgang te verlenen. Ons land was echter sinds zijn ontstaan neutraal en zou deze status verdedigen. Op de avond van 31 juli besloot de regering tot mobilisatie en op twee augustus nam Koning Albert het opperbevel op zich. Diezelfde dag overhandigde de Duitse ambassadeur het Duitse ultimatum. Een nachtelijke spoedzitting van de ministerraad onder het voorzitterschap van de

Nom et prénoms : <i>Verdoordt</i>		MONTANT DES SOMMES acquises pour			TOTAL
INDICATION DU PRÊT	rations économisées	haute paie de guerre	indemnité de combat		
Report . . .		21 00	4 00	25 00	
du 18 au 24.		1 05	1 50	2 55	
25-11 au 1-12		1 05	1 50	2 55	
2 au 8.		1 05		1 05	
9-15		1 05	1 50	2 55	
16-22.		1 05	1 50	2 55	
23-29.		1 05	2 50	3 55	
30-31-12		30		1 30	
1 ^{er} au 7-1		75	1 50	2 25	
6-12.		1 05		1 05	
13-19.		7 05	2	9 05	
20-1 au 16-2		4 20		4 20	
17-2 au 23-2		1 05	2	3 05	
24-2 au 2-3		1 05	1 50	2 55	
3 au 9.		7 05	1 50	8 55	
10-16.		1 05	2	3 05	
17- au 30-3		2 10		2 10	
A reporter . . .		40 95	21 00	61 95	

Nom et prénoms : <i>Verdoordt, Victor</i>		MONTANT DES SOMMES acquises pour			TOTAL
INDICATION DU PRÊT	rations économisées	haute paie de guerre	indemnité de combat		
Report . . .		40 95	21 00	61 95	
31-3.		1 15		1 15	
1 ^{er} au 6-4.		90		90	
7-4-4-5		4 20		4 20	
6 au 11/5		2 05	50	2 55	
12 au 18/5		2 05	2 00	4 05	
19 au 25/5		2 05	3 00	5 05	
Rappel 20/5 i.c			45 00	45 00	
du 1-1-25/5					
26/5 au 30/6		5 40	5 00	10 40	
1/7 au 30/8.		9 10	25 00	34 10	
4 ^e trimestre		1 50		1 50	
31 ^{er} Juin-18		15 50	50 00	65 50	
		81 65	200 50	282 15	
C'est-à-dire la somme de deux cent quatre vingt deux francs quinze centimes					
19 Janvier					
Le Capitaine en 1 ^{er} Quartier-Maître					
A reporter . . .					

Geopend "Carnet de pécule" (uitbetalingsspaarboekje) van soldaat Victor Verdoordt (Mazenzele).

koning, leidde tot een weigering. Op vier augustus verklaarde Duitsland de oorlog aan Frankrijk en zag zich hierbij genoodzaakt het Belgische grondgebied te schenden.

Luik met zijn forten lag als eerste hindernis op de weg naar Parijs. Wat een makkelijke Duitse overwinning moest worden, bleek een harde noot om kraken. In het fortencomplex boden de Belgen met hun kanonnen en mitrailleurs meer weerstand dan verwacht. De aanvallende Duitsers namen de versterkte plaatsen Luik en Namen in. De verdedigende Belgen leverden gevechten bij Halen, Tienen en Aarschot. Op 20 augustus beval koning Albert een terugtrekking naar Antwerpen. Volgens het Duitse plan was de inname van Antwerpen niet noodzakelijk.

De zwenkbeweging naar Frankrijk werd reeds ingezet waarbij op twintig augustus Brussel werd ingenomen. Vanuit de stad Antwerpen werden drie uitvallen ondernomen naar het zuiden, om de Duitsers tijdens hun optocht naar Frankrijk af te remmen. Daarop moesten ze enkele eenheden achterlaten, die daardoor niet in Frankrijk konden ingezet worden. De veldslagen bij de Marne en de Aisne, van september 1914 waren voor de Duitsers onverwachte nederlagen. Ze wisten niet door te breken naar Parijs en werden teruggedwongen door de geallieerde legers, waarbij zich nu ook het Verenigd Koninkrijk had geschaard. Daarop wijzigde de invaller zijn plan en besloot, nadat het Franse front was vastgelopen, naar het noorden op te rukken om gans België te bezetten. Antwerpen werd nu wel bedreigd. Na zware beschietingen vanaf 28 september 1914, begonnen de Duitsers op één oktober de eigenlijke aanval. Het Belgische leger dat over onvoldoende getrainde soldaten en ervaren officieren beschikte, was uitgeput en kon geen tegenaanval meer plaatsen terwijl Britse hulp uitbleef. Na twee weken hevige strijd was de *reduit national* verloren. Dertigduizend militairen kozen echter voor het zekere en vluchtten de Nederlandse grens over waar ze in interneringskampen werden ondergebracht. Evenveel anderen werden krijgsgevangen genomen en naar Duitsland afgevoerd. Wat nog van het Belgische leger overbleef, trok zich terug via het Waasland en bereikte, compleet uitgeput, op veertien oktober de IJzerstreek. In overleg met de Franse legerleiding werd besloten de IJzerlinie –als laatste Belgische grens– tot elke prijs te verdedigen. Hierbij werd hulp beloofd van de geallieerde troepen. Vanaf de achttiende oktober begon de vijand een immense aanval. Toch wisten de geallieerde en Belgische troepen stand te houden, mede dankzij strategische en logistieke middelen van de Britten. De Belgen kregen het echter hoe langer hoe

harder te verduren. De coördinatie met de Franse oversten verliep stroef, de Belgen waren uitgeput en de voorraad munitie daalde zien-derogen. De natte poldergronden achter de spoorlijn van Nieuwpoort naar Diksmuide maakte het oorlogvoeren heel zwaar. Het Belgische front werd door een strategische zet gevrijwaard. Aan Belgische zijde zette men, op advies van Karel Cogge, tussen 27 en 29 oktober een aantal sluizen in Nieuwpoort open waardoor de Noordvaart overstroomde. Dankzij de inundatie van het IJzergebied werd de Duitse opmars tot stilstand gebracht. De slag aan de IJzer kon beginnen. Voor de duur van de oorlog zou het front daar niet meer wijzigen. De Belgen bleven in controle over de sluizen.

Van 1914 tot 1916 werden zware slagen geleverd in de *Ypres Salient*, in Verdun en aan de Somme met wisselend succes. Tijdens de eerste oorlogsmaanden sneuvelden meer Belgen, dan er in de overige drie jaar samen zouden vallen. Het ging er dus om de verworven posities te handhaven en de vijand niet te laten doordringen.

Grafsteen van Benoit Bernard Miers (Opwijk, gesneuveld 22-01-1915) op de militaire begraafplaats van Ramskapelle.

Het verloop van de oorlog kan niet verklaard worden zonder de technische vooruitgang in de oorlogsvoering. Het vliegwezen kende een enorme technische ontwikkeling. Een andere dimensie was de oorlog op zee. De Duitse agressor beschikte over een goeduitgeruste vloot. Vooral de duikboten werden gevreesd. Door de activiteiten met de duikboten had Duitsland de vijandschap van de Verenigde Staten op de nek gehaald. Na een aantal incidenten waarbij Amerikaanse burgers om het leven kwamen, verklaarden de Verenigde Staten op 6 april 1917 de oorlog aan Duitsland.

Het wegvallen van het oostfront na de ineenstorting van Rusland in 1917 verhoogde de Duitse druk op het Westfront van maart tot juni 1918. De geallieerden waren intussen sterker geworden, door steeds betere wapenuitrusting en het op elkaar afstemmen van de bevelvoering van de verschillende legers. Vanaf 28 sep-

tember 1918 werd het algemeen eindoffensief ingezet. In geen tijd bereikten de geallieerden Brussel. De vijand was verslagen. Op het elfde uur van de elfde dag van de elfde maand van 1918 werd te Rethondes, in de buurt van Compiègne, de Wapenstilstand ondertekend. De grote oorlog was voorbij.

- (1) Bijdrage deels overgenomen van *De oorlogsmeters van de Belgische soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914 - 1918)*, door Mieke Meul, scriptie voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, voor het behalen van de graad van Licentiaat in de Geschiedenis. Academiejaar: 2001-2002 Katholieke Universiteit Leuven. Promotor: Prof. Dr. Louis Vos – zie de website http://home.planetinternet.be/~sintlod2/orlogsmeters/orlogsmeters_inhoud.htm. Met uitgebreide bibliografielijst.

21e Régiment de Ligne

**MILITAIRES
MILITAIKEN
EN PETITE PERMISSION
MET KLEIN VERLOF**

§ 16 de l'instruction annexée au règle-
§ 18 van de onderrichting gevoegd bij het
ment pour les militaires en congé.
reglen voor de militairen met verlof

N^o *243* de la matricule.
N^o van het stamboek.

**TITRE DE CONGÉ.
VERLOFBRIEF.**

1er Compagnie

— GARD, IMPR. VANDERMEULEN. —

Le *Sou* Lieutenant au commandant *la 6e* accorde une permission de
De Kommandant van verleen een verlof van
quarante (40) jours au soldat *el M. de Van der Elst François*
pour se rendre à *Mazenzele* province de *Brabant*
om zich te begeven naar provincie
sous l'obligation d'être rentré à son corps le *3 septembre* 1919
onder voorwaarde bij zijn corps terug te zijn den
à Meerdonck le 26 juillet 1919
Le Commandant de *la 6e c.*
Vanderveerde

SIGNALEMENT PERSOONSCHRIJVING	Age :	ans	Yeux :	gris	Menton :	long
	Leetijd :	jaar	Oogen :		Kin :	
	Duile : 1 mètre	62 millimètres	Base :	horizontale	Cheveux :	blonds
	Gestalte : 1 mètre	millimètres	Basis :		Haar :	
	Visage :	rond	Nez :	moyenne	Sourcils :	id.
	Aanzicht :		Neus :	id.	Wenkbrauwen :	id.
	Téint :	coloré	Forme :	id.	Signes particuliers :	Niand.
	Tint :		Largeur :	id.	Bijzondere teekens :	
	Front :	Inclinaison : droite	Bouche :	grande		
	Voer- hoofd :	Hauteur :	Moude :			
	Hoogte :	Lèvres :	apertures			
	Largeur :	Lippen :				
	Breëte :					

Je déclare avoir examiné le militaire denommé ci-dessus, et ne lui avoir trouvé aucun germe apparent d'un affection transmissible.
Ik verklaar bovengenoemde militair onderzocht te hebben en geene bijkbare kiem van besmettelijke ziekte bij hem t hebben gevonden.

A ....., le 1919
Le Médecin,

Les militaires de tout grade et de toute catégorie, d'un rang inférieur à celui d'officier, voyageant en uniforme, sont admis au prix réduit de 50 p. c., sans aucune formalité, dans les voitures de 2e et de 3e classe des trains des chemins de fer de l'Etat et des compagnies, ainsi que dans les voitures de 2e classe des chemins de fer vicinaux.
Militairen van alle graad en van alle slag, beneden den rang van officier, in uniform reisende, hebben toegang onder de zelfde voorwaarden, bij vertooning van hun p. c., sans aucune formalité, dans les voitures de 2e et de 3e classe des trains des chemins de fer de l'Etat et des compagnies, ainsi que dans les voitures de 2e classe des chemins de fer vicinaux.
Deux voyageant en habits bourgeois, pour se rendre à l'étranger, sont admis aux mêmes conditions, sur présentation de leur titre de congé.
Dezene die in burgerkleding reizen, om zich naar den vreemde te begeven, hebben toegang onder de zelfde voorwaarden, bij vertooning van hun portiant dans l'angle supérieur de gauche la mention suivante à l'encre rouge: - Autorisé à voyager en habits bourgeois. Le sceau du corps ou nen verlobbrief, waarop men met rooden inkt in den bovensten linkerhoek de vermelding inschrijft: - Gemachtigd om te reizen in burgerkleding du service doit être apposé sur cette mention.
Deze vermelding moet gestempeld zijn met den zegel des corps of van den dienst.

1) Grade, position nom et prénoms. — (a) Graad stand, naam en voornamen.

Verlofbrief van soldaat François Van der Elst ("Stoppel", Mazenzele), 26 juli 1919.